

ПРИЙОМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ

Статтю присвячено використанню прийомів проблемного навчання у вищому технічному закладі освіти при вивченні дисциплін гуманітарного циклу.

Ключові слова: інноваційне навчання, інтенсифікація, проблемне навчання, компетенція, загальна культура.

Статья посвящена использованию педагогических приемов проблемного обучения при изучении дисциплин гуманитарного цикла в техническом вузе.

Ключевые слова: инновационное обучение, интенсификация, проблемное обучение, компетенция, общая культура.

The article deals with teaching the Humanities using innovative methods of problem solving.

Key words: innovative teaching, intensification, problem-solving teaching method, competence, general culture.

Актуальність і постановка проблеми. Сучасна вища школа переживає період перебудови та докорінних змін, зумовлених входженням нашої країни у світовий науково-освітній простір та переорієнтацією роботи вищих навчальних закладів з урахуванням принципів Болонської декларації. Ці зміни зумовлені підвищенням вимог до конкурентосдатності майбутніх фахівців на світовому ринку праці, глобалізацією та інтеграцією в усіх сферах життя. Процес інтеграції зумовлює підвищення мобільності фахівців, що виражається в їх спроможності швидко змінювати місце в сфері діяльності, набувати нових умінь у сфері менеджменту, перебирати на себе різні соціальні ролі. Сучасна педагогічна думка шукає нові шляхи до формування особистісних якостей майбутнього фахівця, які допомогли б йому швидко адаптуватися в нових соціальних умовах. Одним із таких методів вважають метод проблемного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом з'явилося багато публікацій, присвячених шляхам перебудови системи вищої освіти України [5, с. 20]. Л. Дарійчук пише про необхідність виховання таких громадян, які здатні на вирішення проблем, що постають перед нашим суспільством; можуть мислити самостійно [2, с. 35]. Російські педагоги розробляють питання проблемного навчання [1, с. 133]. Але питання використання проблемного навчання при вивченні дисциплін гуманітарного циклу ще недостатньо висвітлене в науковій літературі.

У статті ми ставимо за мету окреслити деякі практичні шляхи впровадження інтенсивного навчання гуманітарних дисциплін у технічному ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні науковці вважають основним принципом перебудови гуманізацію та гуманітаризацію вищої професійної освіти.

Принципи гуманізації та гуманітаризації освіти втілюються в навчально-виховному процесі шляхом застосування інноваційної освіти. Інноваційна освіта забезпечує інтенсифікацію навчання. Інтенсифікація навчання – це впровадження нових методів та засобів, що забезпечують подальше підвищення якості підготовки спеціалістів на основі подальшої активізації навчання та більш повного врахування психолого-педагогічних закономірностей формування знань, умінь, навичок; врахування індивідуальних особливостей психіки студента та використання психофізіологічних засобів підтримання працездатності тих, хто навчається, та тих, хто навчає, а також використання досягнень науково-технічного прогресу у процесі навчання. Інтенсифікація навчання передбачає передачу великої кількості навчальної інформації при незмінній кількості навчального часу без зниження вимог до якості знань. Науковці

виділяють декілька складових, що забезпечують інтенсифікацію навчання. Оскільки навчання є багатостороннім процесом, у якому задіяні декілька складових та на роботу якого впливають багато факторів, необхідно зазначити, що основне навантаження зі створення умов для інтенсифікації навчання несе на собі викладач. До його компетенції входять такі завдання:

- оптимальний відбір навчального матеріалу;

- ефективне використання технічних засобів навчання, мас-медіа, комп'ютерної техніки тощо;

- набуття навичок управління: розподіл навчального матеріалу в часі, використання соціально-психологічних методів забезпечення результативного навчання;

- забезпечення студентів матеріалами для самостійної роботи;

- удосконалення педагогічної майстерності та навичок педагогічного спілкування;

- забезпечення зв'язку нової та раніше вивченої навчальної інформації;

- широке застосування активних методів навчання, у тому числі парної та групової роботи, рольових та навчальних ігор, проблемного навчання [5, с. 44].

Проблемне навчання є дієвим засобом формування нових якостей особистості, без яких неможлива якісна професійна діяльність майбутнього фахівця. Уміння прогнозувати і проектувати свою навчальну (а в подальшому – і професійну) діяльність є однією з якостей, якої особистість набуває у процесі інноваційного навчання. Прогностичні якості є одними з найважливіших в умовах сьогодення світу з його постійними змінами, переміщеннями, інтеграцією у сфері виробництва і культури. Уміння прогнозувати – це один із проявів логічного мислення, створення аналітико-синтетичних зв'язків у мозку людини. Процес вирішення проблеми проходить певні визначені етапи, з якими викладач має ознайомити студентів для того, щоб навчити їх самостійно виконувати всі проблемні завдання: постановка проблеми, визначення необхідних ресурсів для розв'язання цієї проблеми,

організація колективу виконавців поставленого завдання, їх навчання для отримання знань і навичок, необхідних для вирішення проблеми, організація роботи з вирішення проблеми, поточний контроль і корекція, заключний контроль, визначення внеску кожного учасника в розв'язання проблеми, оцінювання результатів діяльності.

Проблемне навчання, з точки зору В.А. Сакуна [7, с. 133], є найефективнішим методом навчання у ВНЗ. Воно являє собою процес творчості студентів, які поставлені перед необхідністю виконувати нестандартні завдання, у результаті чого засвоюються нові знання, уміння, навички. У процесі проблемного навчання студенти набувають творчих навичок:

- самостійно формулювати проблему;

- висувати гіпотезу й знаходити засоби її перевірки;

- аналізувати зібраний матеріал і давати пропозиції щодо методів його обробки;

- обґрунтовувати можливість практичного застосування отриманих результатів;

- визначати міру особистої творчої та прикладної участі у вирішенні проблеми.

Метод проблемного навчання, як констатують науковці [3, с. 138], дає найкращі результати, якщо дотримуватися 3-х головних умов:

- створення необхідної мотивації, забезпечення особистісної зацікавленості у змісті проблеми, що вивчається;

- виникнення проблеми на кожному етапі вивчення певного навчального матеріалу;

- наукової важливості інформації та значимості її для студента.

Намагаючись визначити, наскільки умови навчання гуманітарних дисциплін у Національному авіаційному університеті сприяють розвитку умінь та навичок, необхідних сучасному фахівцю, ми розглянули робочу та робочу навчальну програму дисциплін гуманітарного циклу з метою встановити, чи сприяє її тематика реалізації проблемного навчання і, відповідно, інтенсифікації навчання гуманітарних дисциплін у технічному ВНЗ, оскільки, на нашу думку, інтенсифікація навчання може

вивільнити час заняття для активізації духовної сутності особистості студента, розвитку його культурних потреб і таким чином створити умови для його загальнокультурного розвитку. З цією метою ми розглянули робочі навчальні програми з дисциплін гуманітарного циклу, які вивчаються в курсі підготовки бакалаврів [3, с. 45].

Робоча навчальна програма дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» для студентів факультету екологічної безпеки, на наш погляд, забезпечує умови для втілення проблемного навчання шляхом залучення важливої наукової інформації, яка становить інтерес для студентів та сприяє розвитку їх пізнавальної діяльності, розширенню кругозору, формуванню загальної та екологічної культури і створює умови для необхідної мотивації. У програму спеціальності 6.070800 «Екологія та охорона навколишнього середовища» входять такі теми: «Екологія та екосистеми», «Біосфера», «Глобальна екосистема», «Людство в навколишньому середовищі», «Геоекологія. Загальні проблеми забруднення», «Різновиди забруднень», «Техноекологія» тощо. Така широка наукова тематика, як вважається, може забезпечити особистісну зацікавленість студентів у проблемах, що вивчаються.

Підручники та навчальні посібники, які задіяні у процесі навчання, побудовані на матеріалах, дібраних з оригінальної наукової літератури й посібників, написаних носіями іноземної мови. Отже, немає сумніву, що такі автентичні матеріали мають розвивати науковий інтерес, зацікавленість студентів у майбутній професійній діяльності та сприяти створенню необхідної мотивації й забезпечувати наукову важливість та значимість для майбутніх спеціалістів [4; 8]. Основна лексика характерна для наукової літератури, пов'язаної з фахом. Сама структура підручника відповідає вимогам формування загальнокультурної компетенції, тобто до підручника включено матеріали, які опосередковано пов'язані з тематикою, що вивчається, та надають студентам змогу розширити свій кругозор, більш ґрунтовно ознайомитися з культурним надбанням людства.

Проводячи дослідження шляхів і методів формування загальнокультурної компетенції студентів технічного фаху, ми намагалися організувати навчальну роботу таким чином, щоб вона якнайкраще сприяла формуванню загальної культури студентів. Досвід показує, що найбільш ефективними прийомами навчання при вивченні дисциплін гуманітарного циклу в технічному ВНЗ є такі, що забезпечують неформальний підхід до засвоєння граматики і лексики: складання кросвордів, організація рольових та ділових ігор, міні-конференції, обговорення, презентації, конкурси, дискусії тощо. Такі види навчальної діяльності (з елементами проблемного навчання) найбільше сприяють розвитку мовної та мовленнєвої культури, комунікативної здатності, розширенню кругозору; підвищують рівень ознайомленості студентів із культурним надбанням людства, розвивають етичні якості та естетичні почуття, які є частиною загальної культури людини.

Аудиторна робота під час практичних занять із дисциплін гуманітарного циклу надає багато можливостей для розвитку та формування загальнокультурної компетенції студентів технічного фаху. Наприклад, вивчаючи тему «Загальні проблеми забруднення. Різновиди забруднень» зі студентами факультету екологічної безпеки Національного авіаційного університету, доцільно було б запропонувати такі види роботи в аудиторії:

а) на початку вивчення теми запропонувати студентам підготувати додаткову інформацію, яка не пов'язана з безпосередньою темою заняття, але пов'язана з тематикою, що вивчається, та дає змогу розширити кругозір студентів і підвищити їх загальну культуру, наприклад, повідомити про новітні засоби боротьби із забрудненнями чи організувати короткі (5–7 хвилин) виступи студентів про поточні події, пов'язані з тематикою заняття. Під час підготовки такої інформації студент вчиться користуватися додатковими (окрім підручника) джерелами інформації, самостійно вибирати те, що може зацікавити його товаришів, самостійно обробляти цю інформацію, доводячи її до такого вигляду, який був би прийнятний

до використання в аудиторії (виписує та перекладає нові слова, скорочує текст чи пояснює терміни тощо). Така форма роботи дає змогу розвивати мовленнєву та морально-етичну складові загальнокультурної компетенції, розширює кругозір студентів, знайомить їх із новітніми досягненнями у сфері їх професійних інтересів, навчає риторики, того, як утримати увагу аудиторії, а також містить у собі елементи проблемного навчання. Подібні форми роботи можна використовувати як індивідуально, так і в групі з 2-3-х студентів:

б) при повторенні та закріпленні вивченого матеріалу (цей вид навчальної діяльності є одним із важливих етапів навчальної роботи) можливе використання таких прийомів: організація діалогів, круглих столів, міні-конференцій. При вивченні теми «Загальні проблеми забруднення» можна запропонувати студентам організувати круглий стіл, де б обговорювалися проблеми забруднення. Пропонується така його тематика: види забруднень, джерела забруднення, шляхи зниження рівня забруднення тощо. Така форма роботи сприятиме розвитку загальної культури студентів, забезпечуючи як мовленнєвий і мовний компоненти, так і більш детальне ознайомлення студентів із культурним надбанням людства (новітні досягнення людства в науковій сфері ми відносимо до культурного надбання цивілізації), а також розвиток комунікативного компонента й морально-етичних норм спілкування. Такі форми роботи студенти мають опановувати при безпосередній участі викладача. При їх використанні вперше викладач консультує студентів при виборі матеріалу, перевіряє готовність до виступу, допомагає визначити ролі, які вони будуть виконувати. Перевірку вивчених текстових матеріалів можна проводити як на рівні лексичних одиниць, так і на рівні граматичних структур та зв'язного мовлення. Для перевірки засвоєння лексики можна застосовувати не ординарні переказ та диктант, а складання кросвордів та творчі письмові роботи на кшталт «Якби я був...» чи «Мої мрії про...» або подібні усні висловлення. При вивченні граматичної

теми «Пасивний стан дієслів» замість того, щоб самому повідомляти студентам правила утворення пасивного стану, викладач може запропонувати їм згадати, що вони пам'ятають із шкільного курсу, та обмінятися інформацією, тим самим упроваджуючи елементи інтерактивного навчання; доречно навести декілька прикладів цього граматичного явища й запропонувати студентам самостійно зробити висновки щодо правил його формування і вживання.

Торкаючись проблеми вивчення певного навчального матеріалу, можемо зауважити, що такий підхід потребує від викладача неабиякої майстерності та енергії. Необхідно здійснити перехід від менторсько-повчальної методики до такої манери спілкування, яка б давала змогу створити атмосферу довіри, взаємоповаги, взаєморозуміння та сприяла б повному розкриттю інтелектуально-духовного потенціалу особистості. Викладач має продумувати кожен етап заняття з метою формування проблемного завдання. Наприклад, при вивченні теми «Види забруднень» викладач може запропонувати такі види роботи: визначити рівень забруднення атмосфери в м. Києві чи провести моніторинг чинників забруднення води у Дніпрі. Викладач ставить завдання та надає певний період часу для його виконання (тиждень). Студенти мають самі організувати роботу з його виконання, визначивши необхідні методи та засоби, призначивши відповідальних за певні етапи роботи, домовившись про час і форму звітності.

Подібні види навчальної діяльності (з елементами проблемного навчання) найбільше сприяють розвитку мовної та мовленнєвої культури, комунікативної здатності, розширенню кругозору; підвищують рівень ознайомленості студентів із культурним надбанням людства, розвивають етичні якості та естетичні почуття, які є частиною загальної культури людини.

Як показує практика, застосування проблемного навчання в різнорівневих за підготовкою групах дає найкращий результат. Не рекомендується перевантажувати заняття подібними видами та прийомами роботи, необхідно навчати

6. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України: Монографія / Серія: «Модернізація вищої освіти. Світоглядно-педагогічні проблеми». – К.: «Педагогічна думка», 2007. – 257 с.

7. Сакун В.А. Организация и методика профессионального обучения / В. Сакун. – М.: ФОРУМ-ИНФРА-М, 2007. – С. 133–138.

8. Снопченко В.І. Англійська мова. BIOSPHERE. MAN AND ENVIRONMENT / В. Снопченко. – К.: НАУ, 2006. – 108 с.

9. Трайнев В.А. Интенсивные педагогические игровые технологии в гуманитарном образовании (методология и практика) / Трайнев В.А., Трайнев И.В. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2007. – 336 с.

10. Трайнев В.А. Менеджмент и маркетинг в образовании, науке и производстве и его информационное обеспечение / Под общ. ред. проф. В.А. Трайнева / Трайнев В.А., Дмитриев С.А., Пинчук И.И. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2008. – 268 с.

11. Davydova N. English for Natural Sciences / Davydova N., Nikitchenko I. – К.: Parliamentary Publishing House, 2004. – 407 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Коваликська Інна Володимирівна – старший викладач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики Національного авіаційного університету, м. Київ.